

RIKSADVOKATEN

Agder statsadvokatembeter
Postboks 504 - Lundsiden
4605 KRISTIANSAND S

Deres referanse:

Vår referanse:

Dato:

24/692 - 1 / TFR014

01.03.2024

Prioriterte prejudikatsspørsmål 2024

1. Innledning

Den høyere påtalemyndigheten skal være en aktiv bidragsyter til rettsutviklingen, herunder den som finner sted gjennom domstolenes behandling av enkeltsaker. Et viktig ledd i dette arbeidet er å identifisere områder der det er behov for rettsavklaring, for eksempel fordi rettskildene ikke gir et klart svar, rettskildene trekker i ulike retninger, eller det kan stilles spørsmål ved om en etablert rettstilstand bør endres.

I 2024 har riksadvokaten besluttet å utpeke enkelte områder der det, sett fra påtalemyndighetens perspektiv, er særlig behov for nærmere avklaringer gjennom rettspraksis. Denne angivelsen av aktuelle rettslige problemstillinger er ikke ment å gripe inn i hva som anses som prioriterte saker etter riksadvokatens mål- og prioriteringsrundskriv. Dersom påtalemyndigheten, innenfor rammen av eksisterende prioriteringer, finner grunn til å forfølge en sak som reiser en problemstilling som er inntatt nedenfor, er det imidlertid ønskelig at man, på et så tidlig stadium som mulig, tilrettelegger for at rettsspørsmålet undergis en tilstrekkelig grundig behandling til at domstolene settes i stand til å kunne ta stilling til det. Dersom en tingrettsavgjørelse som omhandler noen av disse problemstillingene ikke påankes videre, bør domstolen anmodes om å legge avgjørelsen ut på Lovdata.

Politiet kan, ved behov, konferere med statsadvokaten dersom det oppstår spørsmål om en sak er egnet og hvordan den i så fall bør legges opp. Statsadvokatene kan ta kontakt med førstestatsadvokat Thomas Frøberg ved Riksadvokatembetet. Det er også anledning til å ta kontakt om potensielle prinsipielle problemstillinger som ikke er inntatt på listen nedenfor.

2. Lovanvendelse

2.1 Alminnelig strafferett

Skylddevne

Reglene om skylddevne i straffeloven § 20 ble endret med virkning fra 1. oktober 2020. I 2023 har Høyesterett avsagt to dommer om når en sterkt avvikende sinnstilstand medfører utilregnelighet (HR-2023-1242-A og HR-2023-1243-A). Selv om avgjørelsene bidrar til å fastlegge terskelen for manglende skylddevne, bør påtalemyndigheten vurdere om enkeltsaker er egnet til ytterligere klargjøring. Det er særlig behov for nærmere føringer i saker om personer som vurderes etter bokstav a (sterkt avvikende sinnstilstand) der det ikke foreligger en fremtredende brist i virkelighetsforståelsen, samt i saker om personer som skal vurderes etter bokstav c (høygradig psykisk utviklingshemming).

Straffeloven § 20 fjerde ledd første punktum åpner for at en gjerningsperson som var utilregnelig på grunn av selvforskyldt rus, likevel kan frifinnes dersom «særlige grunner tilsier det». Annet punktum åpner derimot for at en gjerningsperson som «selvforskyldt fremkaller en utilregnelighetstilstand» på visse vilkår kan holdes strafferettslig ansvarlig, til tross for å ha befunnet seg i en vedvarende tilstand som nevnt i første ledd bokstav a. Det er ønskelig med rettspraksis som nærmere fastlegger terskelen for å anvende disse bestemmelsene.

Krav om skyld i straffesaker etter EMK

Høyesterett la i HR-2021-797-A til grunn at EMK art. 6 nr. 2 og 7 hindrer illeggelse av foretaksstraff på objektivt grunnlag. Dette er senere lagt til grunn også i HR-2022-1271-A. Standpunktet er særlig begrunnet med EMDs storkammeravgjørelse *G.I.E.M S.r.l. med flere mot Italia* (sak nr. 1828/06, 34163/07 og 19029/11). Denne tolkingen av saken har blitt kritisert i juridisk litteratur, se særlig Marius Emberland, «Stiller EMK nå krav om skyld ved straff?», *Lov og Rett* 2022 s. 97–116. I HR-2023-1212-A, som gjaldt illeggelse av en administrativ sanksjon som anses som straff etter EMKs autonome straffebegrep, kom Høyesterett til at objektivt straffansvar likevel kan være tillatelig i noen tilfeller.

Det er ønskelig å få klarlagt om denne nyanseringen kan få betydning i saker om foretaksstraff. Videre er det behov for en avklaring av hvilken betydning skyldkravet som Høyesterett har tolket inn i EMK art. 6 nr. 2 og 7 skal ha i saker om utvidet inndragning, der det har vært stilt spørsmål ved om de konvensjonsmessige begrensningene kommer til anvendelse.

2.2 Spesiell strafferett

Konverteringsterapi

Ved lov 20. desember 2023 ble det innført forbud mot konverteringsterapi i straffeloven § 270. Grove overtredelser rammes av § 270 a. Markedsføring av konverteringsterapi er særskilt

kriminalisert i § 270 b. Bestemmelsene trådte i kraft 1. januar 2024. Det nærmere innholdet i straffebestemmelsene må avklares gjennom rettspraksis.

Våpenloven – krav til deaktivering av skytevåpen

Riksadvokaten har i brev 12. januar 2024 fremhevet at det er behov for en avklaring av hva som kreves for at et våpen skal anses å ha blitt «gjort lovlig ubrukbart» etter våpenloven (1961) § 1 annet ledd første punktum, og at dette bør søkes oppnådd ved at aktuelle problemstillinger løftes frem og belyses grundig under domstolsbehandlingen av enkeltsaker. Kopi av brevet vedlegges for enkel referanse.

3. Straffutmåling

Konverteringsterapi

Det må fastlegges et straffenivå for overtredelse av straffeloven §§ 270 (konverteringsterapi), 270 a (grov konverteringsterapi) og 270 b (markedsføring av konverteringsterapi), som trådte i kraft 1. januar 2024.

Grov vold, grove trusler og grovt skadeverk mot offentlig tjenesteperson eller bruk av skytevåpen mv. mot politiet

Ved lov 19. juni 2020 nr. 81 ble det innført et eget straffebud som rammer grov vold, grove trusler og grovt skadeverk mot offentlig tjenesteperson (straffeloven § 155 a). Ved samme lovendring ble det innført minstestraft for overtredelser av straffeloven § 155 som skjer ved bruk av skytevåpen mv. (straffeloven § 155 b). For sistnevnte bestemmelse er det i Prop. 66 L (2019–2020) s. 87–88 gitt anvisning på et normalstraffenivå. Det er ønskelig med nærmere avklaringer av straffenivået etter de nevnte bestemmelsene.

Ulovlig tvangsmiddelbruk

Høyesterett har i noen saker redusert straffen fordi det på etterforskningsstadiet har blitt benyttet tvangsmidler uten at vilkårene for dette var oppfylt. I noen saker har tvangsmiddelbruken også krenket EMK, slik at det har oppstått spørsmål om straffereduksjon er påkrevd etter EMK art. 13, jf. blant annet HR-2021-1155-A, som gjaldt rutinemessige kroppsvisitasjoner. I denne saken kom Høyesterett til at det var grunnlag for å redusere straffen. I andre tilfeller har derimot konstateringen av at tvangsmiddelbruken har vært ulovlig og eventuelt i strid med EMK, blitt ansett som en tilstrekkelig kompensasjon, jf. for eksempel HR-2022-2421-A, som gjaldt ransaking uten tilstrekkelig mistankegrunnlag. Høyesterett la i denne saken vekt på at tiltalte ikke hadde blitt påført en slik særlig tilleggsbelastning som måtte foreligge for at det skulle være aktuelt å redusere straffen. Den nærmere terskelen for når uhjemlet tvangsmiddelbruk medfører en slik tilleggsbelastning at det er nødvendig med straffereduksjon, bør søkes avklart gjennom rettspraksis.

Den nedre grensen for begrepet rusavhengig

I 2022 ble det etablert en ny og mildere straffutmålingspraksis i saker om rusavhengiges befatning med mindre mengder narkotika til egen bruk. Det vises til HR-2022-731-A, HR-2022-732-A, HR-2022-733-A, HR 2022-1653-A (avsnitt 27 til 43) og HR-2022-2120-A (avsnitt 12 til 23). Praksisendringen innebærer at valg av straffereaksjon og den nærmere straffutmålingen kan avhenge av om gjerningspersonen anses å være rusavhengig. Begrepsinnholdet er angitt på følgende måte i HR-2022-733-A avsnitt 26:

«As subjektive oppfatning av egen rusavhengighet [kan ikke] være avgjørende. Det kan neppe heller stilles ufravelige krav om at vedkommende er diagnostisert som rusavhengig av lege. Rusavhengighet forutsetter imidlertid generelt en omfattende bruk av narkotika, både med hensyn til omfang og varighet, og som vedkommende selv har problemer med å kontrollere. Om dette er situasjonen, må bero på en objektiv vurdering, der tidligere rushistorikk og eventuell behandlingshistorikk vil stå sentralt. Også tidligere straffereaksjoner for narkotikarelaterte forhold og vedkommendes generelle livssituasjon er av betydning.»

Det er ønskelig med en nærmere avklaring av den nedre grensen for rusavhengighet i saker om erverv eller oppbevaring av narkotika til egen bruk. Dette innebærer ikke at påtalemyndigheten skal bringe mindre narkotikasaker inn for retten der sakene, i tråd med HR-2022-731-A, vil resultere i straffutmålingsfravall, jf. straffeloven § 61. Spørsmålet er derimot egnet til belysning i saker der gjerningspersonens situasjon, slik påtalemyndigheten vurderer den, ikke når opp til den terskelen for rusavhengighet som Høyesterett har beskrevet i den ovennevnte avgjørelsen.

Knivlovbrudd

Flere statsadvokatembeter har meldt fra om en økning i antallet straffesaker som involverer bruk av kniv. Dersom en slik økning lar seg påvise, bør påtalemyndigheten vurdere om det er grunnlag for å påstå en generell skjerping av straffenivået for slike lovbrudd, både i saker om voldslovbrudd begått med kniv, og saker om brudd på straffeloven § 189 annet ledd (ulovlig bevæpning på offentlig sted).

4. Straffeprosess

Bruk av overskuddsmateriale fra skjult tvangsmiddelbruk

Etter straffeprosessloven § 216 i bokstav d kan opplysninger innhentet gjennom kommunikasjonskontroll på visse vilkår brukes som bevis for et annet straffbart forhold enn det som dannet grunnlag for kontrollen, selv om dette forholdet ikke kunne ha begrunnet den formen for kontroll som opplysningene stammet fra. Bestemmelsen gjelder også for opplysninger som stammer fra romavlytting (§ 216 m siste ledd), dataavlesing (§ 216 o siste ledd) og skjulte tvangsmidler som brukes i avvergende øyemed (§ 222 d siste ledd).

Høyesterett henviste i 2023 en anke fra påtalemyndigheten i en sak der lagmannsretten hadde avskåret bruk av overskuddsinformasjon fordi vilkårene i § 216 i bokstav d ikke ble ansett oppfylt. Etter en nærmere gjennomgang av saken, besluttet riksadvokaten å trekke anken. Det er imidlertid ønskelig å finne en egnet sak for å avklare det nærmere innholdet i vilkårene for bruk av overskuddsmateriale etter straffeprosessloven § 216 i bokstav d.

Opplesing av politiforklaringer fra medtiltalte eller vitner som møter, men som nekter å forklare seg

Straffeprosessloven åpner for opplesing av forklaringer som siktede eller et vitne tidligere har avgitt i anledning saken, dersom vedkommende nekter å forklare seg under hovedforhandlingen, jf. § 290 (tiltalte) og § 296 annet ledd (vitner). Tidligere ble tiltaltes rett til kontradiksjon etter EMK art. 6 ansett ivaretatt dersom forsvareren ble gitt anledning til å stille spørsmål, uavhengig av om vitnet nektet å svare, eksempelvis under henvisning til selvinkrimineringsvernet. Nyere praksis fra EMD viser imidlertid at det må foretas en helhetsvurdering av om tiltalte ble sikret en rettferdig rettergang, med utgangspunkt i de kriteriene som EMD har utviklet i saker om vitner som ikke møter under rettergangen, jf. HR-2022-1703-A avsnitt 26 flg. med videre henvisning til *Cabral mot Nederland* (klagenummer 37617/10) og *N.K. mot Tyskland* (klagenummer 59549/12). Det er ønskelig med nærmere avklaringer av hvilke begrensninger dette medfører for adgangen til opplesing av tidligere forklaringer.

Jørn Sigurd Maurud

Thomas Frøberg
førstestatsadvokat

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur

Gjenpart

Advokatforeningen
Agder lagmannsrett
Borgarting lagmannsrett
Eidsivating lagmannsrett
Frostating lagmannsrett
Gulating lagmannsrett
Hålogaland lagmannsrett
Norges Høyesterett

Vedlegg

Riksadvokatens brev 12. januar 2024

Mottakere

Agder politidistrikt
Det nasjonale
statsadvokatembetet
Finnmark politidistrikt
Hedmark og Oppland
statsadvokatembeter
Hordaland, Sogn og
Fjordane
statsadvokatembeter
Innlandet politidistrikt
Kripos
Møre og Romsdal
politidistrikt
Møre og Romsdal
statsadvokatembeter
Nordland politidistrikt
Nordland
statsadvokatembeter
Oslo politidistrikt
Oslo statsadvokatembeter
Rogaland
statsadvokatembeter
Spesialenheten for
politisaker
Sør-Vest politidistrikt
Sør-Øst politidistrikt
Troms og Finnmark
statsadvokatembeter
Troms politidistrikt
Trøndelag politidistrikt
Trøndelag
statsadvokatembeter
Vest politidistrikt
Vestfold, Telemark og
Buskerud
statsadvokatembeter
Økokrim
Øst politidistrikt